

Françoise Nicolas: Viták a kínai növekedésről

(Les débats sur la croissance chinoise, Politique étrangère, 2008. 2. sz. 267–278. o.)

A kínai gazdaság látványos növekedése már hosszú ideje az érdeklődés középpontjában áll, és különösen igaz ez most, az olimpiai játékok után. A *Politique étrangère* legutóbbi száma több tanulmányt is szentel a téma vizsgálatának. Ez a tanulmány, amely az IFRI közép-ázsiai szakértőjének tollából származik, e gazdasági csoda ellentmondásaira helyezi a hangsúlyt, és kissé szkeptikus véleményyt formál az eddig meredeken felfelé ívelő fejlődés fenntarthatóságát illetően.

A kínai gazdaság növekedése immár három évtizede töretlen, és ha párhuzamot vonunk az „ázsiai csoda” többi országának fejlődésével, megállapíthatjuk, hogy a kínai növekedés üteme megelőzi mind Japánnak az 1950-es évektől, mind Dél-Koreának és Tajvannak az 1970-es évektől végbement fejlődését. Ezt a lendületet az 1990-es évek végének ázsiai válsága és a 2000-es évek elejének világgazdasági recessziója sem tudta lefékezni. Kína világgazdasági súlya így rövid idő alatt a kétszeresére nőtt: a GDP növekedési üteme az 1980-as évek elején alig érte el az öt százalékot, míg 2005-ben már 10 százalék körül mozgott. Ennek köszönhetően a gazdasági világranglista második helyét ma már nem Japán, hanem Kína foglalja el. Számos közgazdász kétségbe vonja e számok hitelességét, hiszen nemegyszer előfordult már az adatok politikai célból történő manipulációja. Am ha ezek az adatok még csak megközelítőleg igazak is, a kínai gazdaság változásai semmi kétséget nem hagyhatnak a robbanásszerű fejlődésről; ennek látványos jelei közé tartozik a középosztály megerősödése, az autópiacon fellendülése, a luxuscikkek iránti kereslet növekedése, az alapanyag-felhasználás felgyorsulása és az ingatlanpiac terjeszkedése.

E fejlődés másik mutatója az egy főre eső GDP alakulása is: míg 1978-ban csupán 165 dollárt ért el, ma már több mint 1500 dollár. Ezzel Kína 2007-ben a 109. helyet foglalta el a világ országai között, tehát ez korántsem jelenti, hogy egy csapásra a gazdag országok körébe lépett.

A növekedés ténye tehát bizonyított, a növekedés forrásaiban jelentkező aránytalanságok azonban alapvető problémát jeleznek. Az export, amelynek értéke az 1980-ban regisztrált 18 milliárd dollárról 2005-re több mint 760 milliárd dollárra nőtt, a GDP 35 százalékát kitevé, hatalmas fejlődést mutat. A fejlődés fő motorját azonban a GDP 50 százalékát alkotó beruházások jelentik, amelyek szintén szorosan kötődnek az exporthoz, mivel főként exportösztönző beruházásokról van szó. A túlfeszített beruházások hosszú távon profitcsökkenéshez és a gazdaság dinamizmusának a gyengüléséhez vezethetnek, és a tőkefelhalmozástól való nagy fokú függőség végső soron a gazdaság lassulását eredményezi. Egyes becslések szerint a tőkefelhalmozással párhuzamosan a termelékenység is folyamatosan nő; ha ez a növekedés együtt jár a belső vásárlóerő megerősödésével, a növekedés dinamizmusa hosszú távra biztosított. Ám az exporthoz viszonyítva a belső fogyasztás még mindig marginális szerepet tölt be.

A kínai gazdasági növekedés másik jellegzetessége, hogy nagyrészt a külföldi vállalatoktól függ, nem pedig a hazai vállalkozásokra épül, ami veszélyes függőségbe sodorhatja a kínai gazdaságot. Becslések szerint a külföldi vállalatok nélkül a gazdasági növekedés mintegy 3,5 ponttal lenne alacsonyabb a jelenleginél. A kínai javak és szolgáltatások teljes exportjának több mint 60 százalékát külföldi tőkés vállalatok realizálják, és egyes termékek körében, mint például az elektronikai cikkek, ez az arány akár a 80 százalékot is eléri. Ez a helyzet a kínai hatóságok tudatos politikájának eredménye, amely az exportra termelő iparágak ösztönzése céljából csökkenti a feldolgozandó termékek és alkatrészek importjára kivetett vámot, és minden lehetséges módon segíti az exportra termelő külföldi vállalatok betelepülését. E politika része a kínai exportcikkek alacsony hozzáadott értéke. Ennek fényében Kína, bár elsőrendű gazdasági hatalom, egy hatalmas szerelőműhely képét nyújtja. Az a tény, hogy az információs technológia termékeinek első számú exportőre, nem jelenti egyúttal azt is, hogy technológiai nagyhatalommá vált. Számos magas technológiát képviselő, ám munkaerő-igényes termék előállításának csupán a végső fázisa valósul meg ebben az országban az olcsó munkaerő és az imént említett adminisztratív kedvezmények hatására. Mindez összetett hatást gyakorol a gazdaságra. Amíg a külkereskedelem nagy része – az említett összeszerelő tevékenység miatt – főként a környező ázsiai országokból származó alkatrész-importra épül, Kína komparatív előnyt élvez az olcsó munkaerőre alapozó iparágakban, valamint a világpiacon kereslet és az árfolyamok alakulása csupán mérsékelt befolyást gyakorol a kereskedelmi mérlegre, mivel az importot érő hatásokat automatikusan kiegyenlítik az exportot érő ellentétes hatások. Az Egyesült Államokkal szemben fennálló aktívumot eddig ellensúlyozta az ázsiai országokkal szembeni passzívum, ami viszont az utóbbi időben – a helyi beszerzésekre való átállás miatt – mérséklődni látszik. Így az utóbbi években a fizetési mérleg főként az import visszaesése miatt maradt aktív, miközben az export megőrizte korábbi dinamizmusát. Emiatt az árfolyam-ingadozások exportra gyakorolt hatása fokozottabban érvényesül.

A kínai növekedés sajátosságai három területen is különösen sebezhetővé teszik az országot: az energetika, a környezetvédelem és a jövedelmi viszonyok terén.

A beruházások intenzitása, főként a nehézipar terjeszkedése, súlyos terheket ró az ország energia-forrásaira. A gazdasági növekedéssel járó energiaigény meredeken emelkedik: Kína 1993 óta behozatalra szorul kőolajból, 2007 óta pedig szénből is, ami növeli az országnak a külföldtől való függőségét. Az áramfogyasztás pedig már olyan méreteket ölt, hogy a meglévő elektromos hálózat alig tudja ellátni az igényeket; számos üzem saját generátorral látja el magát, ha el akarja kerülni az áramkimaradásokat. Az áramtermelés 80 százalékát széntüzelésű erőművek biztosítják, amiből egyenesen következik a második említett probléma: a környezetszennyezés. Ezen belül a levegő és a víz minőségének romlása akkora méreteket ölt, amely lehetetlenné teszi a gazdasági növekedés jelenlegi ütemének és feltételeinek fenntartását. A motorizáció fokának látványos növekedése különösen aggasztó, főként ha tekintetbe vesszük, hogy 2006-ban 37 százalékkal több új autót adtak el, mint 2000-ben. Végül a harmadik probléma, a társadalmi instabilitás veszélye is potenciálisan fékező hatást gyakorolhat a fejlődésre, annál is inkább, mivel az utóbbi években még tovább nőttek az egyenlőtlenségek. Noha a gazdasági növekedés lehetővé tette a szegénység abszolút csökkenését az országban, a relatív szegénységet és a jövedelmek közötti különbségeket csak fokozta. Ezt mutatja a jövedelmi egyenlőtlenségeket mérő Gini-mutató 16-ról 50-re való emelkedése 1978 és 2006 között. Ez a folyamat különösen 1997 óta, az állami vállalatok privatizációjának kezdete óta gyorsult fel, hiszen ezekkel a vállalatokkal együtt az általuk nyújtott szociális juttatások is megszűntek. A különbségek természetesen nem csupán a jövedelmek elosztásában jelentkeznek, hanem egyéb vonatkozásban is, például az oktatás és az egészségügy terén. A társadalmi törésvonalak hasonlóképpen húzódnak a városok és a falvak, a tengerparti és a belső tartományok, a szakképzett és a szakképzetlen dolgozók között is. A jelenlegi, kilenc százalék körüli infláció sem a fennálló feszültségek feloldásának irányába hat.

Az utóbbi években a kínai vezetés számos lépést tett az aránytalanságok orvoslása és egy „harmonikus társadalom” megteremtése érdekében. A XI. ötéves terv (2006–2010) célkitűzései között szerepel például a növekedés ütemének évi 7,5 százalékra való mérséklése, a növekedés különböző forrásai közötti egyensúly kialakítása, különös tekintettel a belső fogyasztás ösztönzésére. A környezetszennyezés mérséklésének céljából egyre fontosabbá válik a nem megújuló energiaforrások fogyasztásának visszafogása és a megújuló energiaforrások fejlesztése; ennek szellemében kiemelt támogatást élveznek az energiatakarékos iparágak. 2007 végétől megszűnt azon külföldi tőkéjű vállalatok tevékenységének ösztönzése amelyek kizárólag exportra termelnek, és a magas szintű technológiát képviselő ágazatokban egyre fontosabbá válnak a direkt külföldi beruházások, amelyek segíthetik a fejlett technológiák cseréjét. A kormány 37 milliárd dollárt kíván fordítani egy életképes társadalombiztosítási rendszer létrehozására és a lakosság életkörülményeinek javítására, amely – reményei szerint – enyhíteni fogja a társadalmi feszültségeket.

Mindezek hatására a kínai vezetők körében egyre inkább elterjedt a „leválás” hipotézise, mely szerint a belső kapacitások fejlesztésével és a növekedés belső forrásainak kiterjesztésével szükségszerűen csökkenni fog az ázsiai gazdaságoknak az ipari országoktól, főként az Egyesült Államoktól való függősége. Ez az elmélet azonban tarthatatlan: a kínai gazdaság változatlanul nyitott, és a nyugati gazdaság ciklikus hatásai éppúgy begyűrűznek, mint azelőtt; például a kínai kereskedelmi mérleg eddigi aktívuma ez év elején már csökkenést mutatott az amerikai gazdaság lelassulásának hatására. Amíg a belső fogyasztás a jelenlegihez hasonló marginális szerepet tölt be a növekedésben, meglehetősen utópisztikus lenne az az elvárás Kínával szemben, hogy átvegye a világ első számú gazdasági hatalmának szerepét, és a kifáradó nyugati gazdaságok helyett a fejlődés motorja legyen.

Füsti Molnár Zsuzsa